

EDUSKUNNAN PANKKIVALTUUSMIESTEN

KERTOMUS

VUODELTA 1939

EDUSKUNNAN
PANKKIVALIOKUNNALLE

HELSINKI 1940
VALTIONEUVOSTON KIRJAPAINO

Sisältö:

	Siv.		Siv.
<i>Suomen talouselämä vuonna 1939</i>	3	<i>Pankkivaltuusmiesten käsittelemiä asioita</i>	22
Teollisuus	3	Setelien lunastus	22
Maatalous	4	Tilintarkastus	22
Työmarkkinat	5	Lainausliikkeen ja valuuttakaupan tarkastus	22
Ulkomaankauppa	5	Inventtaukset ja haarakonttorien tarkastus	22
Kotimaankauppa	7	Johtokunta	22
Liikenne	7	Pankkivaltuusmiesten valvonnan alaiset ra-	
Raha- ja pääomamarkkinat	8	hastot	23
Korkokanta	10	Eläkkeet	23
Maksutase ja pääomaliike	10	Talon rakentaminen Tampereelle	23
Hintataso	11	5,000 markan setelit	23
<i>Suomen Pankin toiminta</i>	13	Takauksia teollisuuden sotavahinkojen varalta	23
Rahan arvo ja ulkomaiset suhteet	13	Suomen Pankin ohjesäännön 6 §:n väliai-	
Luotonanto	14	kainen muuttaminen	24
Korkomäärät	16	Pankin palkkaus- ja eläkesääntöjen osittai-	
Setelistö	16	nen muuttaminen	24
Pankin suhde valtioon	18	Haarakonttorien valvojat	25
Ulkomainen clearing-liike	19	Pankkivaltuusmiehet ja tilintarkastajat	26
Pankin tilinpäätös	19		

Suomen talouselämä vuonna 1939.

Suomen taloudellinen kehitys jakaantui vuonna 1939 kahteen jyrkästi toisistaan poikkeavaan osaan: rauhanaikaan ja sota-aikaan. Vuoden alkupuolella jatkui samaa suhdannekehitystä kuin vuonna 1938. Vientimarkkinoiden heikkoudesta huolimatta taloudellinen toiminta yleensä oli vilkasta. Rahamarkkinat olivat rauhalliset, vaikka luottolaitoksiin kerääntyi säästö-pääomia tuntuvasti vähemmän kuin edellisenä vuonna. Tämä suhteellisen edullinen kehitys, johon kansainvälisen poliittisen jännityksen kasvaminen loi varjonsa, taittui elokuun päättyessä, kun sota puhkesi Saksan ja Puolan välillä laajeten seuraavina päivinä Englannin ja Ranskan käsittäväksi. Suursodan puhkeaminen vaikutti Suomen talouselämään ensi sijassa häiritsemällä vapaata tuontia ja vientiä sekä johtamalla rahamarkkinain kiristymiseen. Lokakuun alusta Neuvostoliiton uhka Suomea vastaan alkoi painaa leimansa maamme talouselämään: rahamarkkinat kiristyivät yhä enemmän, kaikkinaisen tuotanto kärsi, kun suuret määrät parhaassa työvoimassa olevaa miesväkeä kutsuttiin reserviharjoituksiin ja kun ryhdyttiin siirtämään väestöä pois eräiltä uhanalaisilta alueilta. Nämä vaikutukset kärjistyivät edelleen, kun Neuvostoliiton armeijat marraskuun viimeisenä päivänä hyökkäsivät maamme rajojen yli ja sen lentovoimat alkoivat pommituksensa rintamantakaista kotiseutua vastaan. Yksimielisenä, eheämpänä kuin koskaan ennen Suomen kansa keskitti voimansa hyökkäjän torjumiseen maamme rajoilta. Talous-

elämäkin joutui entistä kiinteämmin suoraan tai epäsuoraan palvelemaan puolustustarkoituksia ja muutenkin toimimaan sotatilan luomissa oloissa.

Kun seuraavassa esitetään katsaus Suomen taloudelliseen asemaan vuonna 1939, on pakko eräissä kohdissa rajoittaa se vuoden alkupuoliskoon, sillä vuoden loppukuukausilta ei ole käytettävissä yhtä runsaita tilastotietoja kuin säännöllisinä aikoina.

Teollisuus.

Teollisuustoiminta oli vuoden 1939 edellisellä vuosipuoliskolla jonkin verran vilkkaampi kuin vastaavana aikana vuosina 1938 ja 1937, jotka edustavat tähänastista huippua. Unitaksen teollisuustuotannon volyymin osoittava indeksi oli tammi—kesäkuulta 1939 keskimäärin 129 pistettä (1935 = 100) vastaten 124 ja 121 pistettä vuosien 1938 ja 1937 vastaavana kuukausina. Kun eräät hinnat olivat heikommalla kuin edellisinä vuosina, oli tuotannon arvo kertomusvuoden ensimmäisellä neljänneksellä pienempi kuin edellisenä vuonna, mutta toisella neljänneksellä se oli hiukan suurempi kuin vastaavana aikana vuonna 1938.

Teollisuustuotannon voimistuminen joutui *kotimarkkinateollisuudesta*, joka kertomusvuoden alkupuoliskolla sekä volyymitaan että arvoltaan oli suurempi kuin vuonna 1938 ja samalla suurempi kuin minään aikaisempaan vuonna. Unitaksen indeksin mukaan laskien kotimarkkina-

teollisuuden volyymin nousu vuoden 1938 alkupuoliskoon verrattuna oli 9 %, kun taas sen arvon kohoaminen oli vähän pienempi eli 7 %. Tähän nousuun vaikuttivat pääasiallisesti rakennusaineteollisuus sekä metalli- ja koneteollisuus. Sitä vastoin tekstiiliteollisuus samaten kuin ravinto- ja nautintoaineteollisuus pysyivät suunnilleen samalla tasolla kuin edellisenä vuonna.

Vientiteollisuuden alalla sitä vastoin edellisenä vuonna vallinnut laskusuunta vielä vuoden 1939 alussa painoi leimansa tuotantotoimintaan. Volyymitaan vientiteollisuus kertomusvuoden edellisellä puoliskolla oli 4 % pienempi kuin vastaavana aikana vuonna 1938, ja arvoltaan sen tuotanto Unitaksen indeksien mukaan väheni noin 13 %. Huomattava on kuitenkin, että kertomusvuoden alkupuoliskon indeksiluvut olivat vähän korkeammat kuin edellisen vuoden jälkipuoliskon vastaavat luvut. Vientiteollisuuden taantumiseen vaikuttivat molemmat sen tärkeimmät haarat sahateollisuus ja paperiteollisuus. Puutavaramarkkinoilla tapahtui kuitenkin varsinkin toisen neljänneksen aikana huomattava paraneminen: hinnat kohosivat ja myynnit vilkastuivat. Sahaus lisääntyi sen johdosta ollen touko—kesäkuussa suurempikin kuin vuonna 1938. Sitä vastoin heikko suunta jatkui paperiteollisuuden tuotteisiin nähden.

Suursodan syyttymisen johdosta vientiteollisuuden asema syksyn kuluessa vaikeutui yhä enemmän. Sitä vastoin toimintaa niissä teollisuudenhaaroissa, jotka voitiin mobilisoida erilaisia sota- y. m. puolustustarvikkeita valmistamaan, vähitellen kiihdytettiin poliittisen jännityksen kasvaessa. Tilastotietoja näistä teollisuustoiminnan muutoksista ei ole käytettävissä.

Rakennustoiminta oli vilkasta, varsinkin kaupungeissa, mutta syksyn tapahtumat lamauttivat sen nopeasti. Tätä kuvaa se tosiasia, että elokuun päättyessä Helsingissä oli rakenteilla 277 uutisrakennusta;

näistä osa valmistui seuraavien kuukausien aikana, mutta rakennusmaita, joiden työt oli keskeytetty, oli lokakuun lopussa 30, marraskuun päättyessä 60 ja joulukuun viimeisenä päivänä 85. Kaikkiaan valmistui Helsingissä kertomusvuoden aikana 160 uutisrakennusta, joiden yhteenlaskettu tilavuus oli 1,293,000 m³ ja joissa oli 7,546 asuinhuonetta. Vastaavat luvut vuodelta 1938 olivat 182 uutisrakennusta, 1,661,000 m³ ja 8,909 asuinhuonetta. Vähennys johtui yksinomaan syksyn tapahtumista. Uusia piirustuksia oli kertomusvuoden alkupuolella jätetty tarkastettaviksi melkoista enemmän kuin edellisinä vuosina, mutta kun piirustusten tarkastaminen sitten väheni tyrehtyen kokonaan marras—joulukuussa, jäi tarkastettujen piirustusten määrä pienemmäksi kuin vuonna 1938. — Koko maassa oli sementinkulutus tammi—elokuussa runsaasti 38 % suurempi kuin vuonna 1938. Tämä lisäys ei kuitenkaan anna oikeata kuvaa koko maan rakennustoiminnan vilkastumisesta, sillä sementinkäyttö muihin kuin varsinaisiin rakennustarkoituksiin oli viime vuonna erikoisen suuri. Syksyllä sementinlaskutus pieneni painuen joulukuussa mitättömään määrään.

Maatalous.

Kertomusvuoden sato oli suurimmassa osassa maata kasvuaikana vallinneen kuivan sään johdosta melkoista heikompi kuin lähinnä edellisenä vuonna. Ennakkoarvion mukaan saatiin rukiista 10 %, vehnästä 11 %, ohrasta 7 % ja kaurasta 3 % pienempi sato kuin vuonna 1938. Peltoheinäsadon vähennys oli vielä tuntuvampi eli 19 %. Sen sijaan saatiin perunoista sato, joka oli 30 % runsaampi kuin edellisenä vuonna ja suurempi kuin minään aikaisempaan vuonna. Valitettavasti melkoisia perunamääriä kärsi vahinkoja osaksi aikaisien syyshallojen, osaksi ankarien talvipakkasten takia. Ennakkoarvion mukaan sato

määrältään nousi noin 3,800 miljoonaan rehuyksikköön vastaten 4,200 ja 3,900 miljoonaa rehuyksikköä vuosina 1938 ja 1937. Sadon raha-arvo oli ennakkoarvion mukaan 7,100 milj. markkaa. Johtuen siitä, että kasvinviljelystuotteiden hinnat syksyllä olivat kohonneet, sadon raha-arvo siten sadon määrän pienenemisestä huolimatta oli vähän suurempi kuin vuonna 1938, jonka vastaava arvo oli 7,009 milj. markkaa, nousematta kuitenkaan vuoden 1937 ennätys sadon tasolle, 7,589 milj. markkaan.

Maataloustuotteiden hinnat pysyivät aina elokuun loppuun saakka melkein samalla tasolla kuin vuonna 1938. Maataloustuotajain Keskusliiton laskelmien mukaan näiden tuotteiden hintaindeksi tammi—elokuulta oli 88 pistettä samaten kuin edellisenäkin vuonna (1926—28 = 100). Syyskuussa yleinen hintainnousu alkoi vaikuttaa myös maataloustuotteiden hintoihin; varsinkin viljan hinta kohosi tuntuvasti. Kaikkiaan kohosi maataloustuotteiden tukkuhintaindeksi joulukuussa 125 pisteeseen (1935 = 100) vastaten 115 pistettä elokuussa ja 120 pistettä joulukuussa 1938. Toiselta puolen hintojen nousu jo syyskuussa vaikutti väkirehujen ja väkilannoitteiden hintoihin. Siten maanviljelijäin ostotarvikkeiden hintaindeksi nousi 112 pisteeseen vastaten 105 pistettä elokuussa ja 101 pistettä edellisessä joulukuussa. Kun myös maataloustyöväen palkkataso viime vuonna oli korkeampi kuin edellisenä vuonna, oli hintakehitys maataloustuotannon kannattavuuden kannalta epäedullinen kertomusvuoden alkupuolella. Sotakuukausilta puuttuu tarkempia tietoja.

Maatalousväestön metsistä saama tulo ei viime vuonna ollut läheskään yhtä runsas kuin edellisenä aikana. Hakkuukautena 1938—1939 maatalousväestö tehtyjen arvioiden mukaan metsätöistä ja kantohintoina ansaitsi noin 2,100 milj. markan tulo, kun se parin lähinnä edellisen hakkuukauden aikana oli metsistä saanut tuloja

3,950 ja 3,025 miljoonaa. On luonnollista, että näiden tulojen vähenemistä jatkui myös viime syksynä, kun sahatuotteiden vienti pysähtyi ja puunjalosteiden vienti alkoi vähetä ja ennen kaikkea kun työvoimasta oli puutetta.

Työmarkkinat.

Kertomusvuoden alussa ilmeni jonkin verran työttömyyttä. Maaliskuun lopussa, jolloin kausityöttömyys oli suurimmillaan, työttömyyskortistoihin oli merkitty 25,300 henkeä. Kevään kuluessa työmarkkinat nopeasti paranivat ja työttömät pääsivät jälleen töihin. Heinäkuun päättyessä oli työttömyysrekistereissä enää vajaat 2,200 työtöntä. Syyskuussa alkoi jälleen ilmetä alkavan työttömyyden merkkejä, ja näytti jo olevan syytä pelätä vientiteollisuuden tuotannon vähenemisen johtavan melkoiseen työttömyyteen. Mutta valtiolliset seikat käänsivät kehityksen toiseen suuntaan; kun suuret miesjoukot kutsuttiin ensin reserviharjoituksiin ja sitten maan puolustustehtäviin, kun puolustusta palvelevaa tuotantoa tehostettiin ja kun sota muutenkin antoi kansalaisille uusia tehtäviä, loppui työttömyys kokonaan. Päinvastoin työvoiman tarve ylitti tarjonnan siinä määrin, että alettiin suunnitella suurten työläisryhmien hankkimista naapurimaista.

Ulkomaankauppa.

Ulkomaankauppa kehittyi vuoden alkupuolella normaalisti. Tammi—elokuun aikaisen viennin arvo oli 5,759.6 milj. markkaa vastaten 5,177.7 miljoonaa vuonna 1938 ja 5,612.0 miljoonaa vuonna 1937. Tuonti taas oli arvoltaan 5,480.7 milj. markkaa vastaten 5,549.2 ja 5,841.7 miljoonaa lähinnä edellisinä vuosina. Kauppatase oli siten viime vuonna puheena olevina kuukausina sangen edullinen. Vienti oli arvoltaan 278.9 milj. markkaa tuontia suu-

rempi, kun edellisinä vuosina oli syntynyt 371.5 ja 229.7 miljoonan tuontienemmyys.

Suursodan puhkeaminen ja sotaikäyvien suurvaltain puolueettomien kauppaan kohdistamat toimenpiteet häiritsivät pahoin maamme kaupankäyntiä sekä sotivien että muiden puolueettomien valtioiden kanssa. Eräitä kauppalaivoja upotettiin tai pidätettiin, toisten oli pakko kulkea pitkiä kiertoiteitä välttääkseen samanlaista kohtaloa. Kun nämä seikat sellaisinaan samaten kuin myös niiden aiheuttama, rahtien, merimiesten palkkojen ja vakuutusten kohoamisesta johtuva kuljetusten kallistuminen olivat omansa varsinkin vientiä supistamaan, oli valtiovallan pakko säännöstellä myös tuontia, jotta vähäiset vientivaluutat voitaisiin varata välttämättömimmän tuonnin rahoittamiseen. Näin supistunut ulkomaankauppa väheni edelleen, kun Suomi itse joutui sotaan. Syys—joulukuun ulkomaankauppa oli siten noin kolmannesta pienempi kuin vuonna 1938.

Viime vuoden ulkomaankauppavaihto oli kokonaisuudessaan ennakkotietojen mukaan 15,262.5 milj. markkaa, s. o. 1,742.8 miljoonaa eli 10.2 % pienempi kuin vuonna 1938. Viennin arvo oli 7,696.2 milj. markkaa, joten se oli 701.8 miljoonaa vastaten 8.4 % pienempi kuin lähinnä edellisenä vuonna. Tuonnin arvo oli 7,566.3 milj. markkaa; se oli siten vähentynyt 1,041.0 miljoonaa eli 12.1 %. Kaiken kaikkiaan syntyi siten ennakkotietojen mukaan 129.9 milj. markan vientienemmyys, kun kauppatase vuonna 1938 päättyi 209.3 miljoonan tuontienemmyyteen.

Tuonnin huomattavaan supistumiseen vaikutti etenkin raaka-aineiden ja puolivalmisteiden tuonnin väheneminen 611.0 milj. markkaa eli 17.1 % edellisen vuoden arvosta. Ravinto- ja nautintoaineiden tuonnin arvo aleni suhteellisesti enemmän, nimittäin 19.7 %, mutta absoluuttinen vähennys oli huomattavasti pienempi, 236.8 milj. markkaa. Valmiiden teollisuustuotteiden

tuonti supistui verraten vähän, nimittäin vain 122.0 milj. markkaa eli 6.4 %, sekä koneiden ja kuljetusneuvojen tuonti vielä vähemmän, 71.2 milj. markkaa eli 3.7 %. Tuontiin sisältyi melkoinen määrä erilaisia puolustusta palvelevia tarvikkeita. Ulkomailta lähetetyt lahjatavarat, joita viime vuoden aikana tuli vähemmän kuin myöhemmin sodan aikana, eivät yleensä sisälly tuontilukuihin.

Viennin lisääntyminen tammi—elokuun aikana johtui pääasiallisesti puutavaroiden ja puunjalosteiden vientimäärien lisääntymisestä, mihin osaltaan vaikutti se tosiasia, että monet ulkomaiset ostajat peläten valtiollisen jännityksen voivan johtaa sotaan koettivat jouduttua ostettujen tavaramäärien laivaamista tavallista aikaisemmaksi. Vientiarvon kohoamiseen vaikutti osaltaan puutavaroiden hintojen tuntuva kiinteneminen. Syksyn tapahtumat vaikeuttivat varsinkin sellaisen painavan ja tilaa vievän tavaran kuin puutavaran laivaamista ja kuljetusta siinä määrin, että sitä saatiin vietyä melkoista vähemmän kuin edellisenä vuonna, varsinkin kun se julistettiin sotakieltotavaraksi. Siten viettiin koko kertomusvuoden aikana sahattua puutavaraa ulkomaille 702,200 standarttia vastaten 864,600 standarttia edellisenä vuonna. Vähennys oli siten noin 19 %. Kun puutavaroiden keskimääräinen hintataso oli korkeampi kuin vuonna 1938, ei sahatavaroista maahan saatu pääoma vähentynyt yhtä paljon: maasta vietyjen sahatuotteiden arvo oli näet 1,840.5 milj. markkaa vastaten 2,074.3 miljoonaa edellisenä vuonna. Kaivospölkkyjen vienti supistui 1,624,800 m³:stä vuonna 1938 1,127,400 m³:iin ja paperipuiden vienti 891,900 m³:stä 811,600 m³:iin. Kun hinnatkin olivat huonontuneet, väheni tästä viennistä saatu tulo 575.7 milj. markasta 379.6 miljoonaan. Tärkeimmän puuteoksen, faneerin vienti pieneni 230,200 m³:stä 214,200 m³:iin.

Mitä tulee paperiteollisuustuotteiden vientiin, voitiin sitä paremmin ylläpitää ensimmäisten sotakuukausien aikana. Kun niiden vienti vuoden alkupuolella oli ylittänyt edellisen vuoden viennin, oli myös koko vuoden vienti useimpiin tuotteisiin nähden suurempi kuin vuonna 1938. Siten lisääntyi sulfiittiselluloosan vienti 669,700 tonnista 690,000 tonniin eli 3 %, sulfaattiselluloosan vienti 351,700 tonnista 397,800 tonniin eli 13 %, pahvin ja kartongin vienti 100,700 tonnista 113,400 tonniin eli lähes 13 % sekä paperin vienti 463,600 tonnista 535,500 tonniin eli melkein 16 %. Poikkeusasemassa oli puuhiokkeen vienti, joka supistui 224,600 tonnista 193,200 tonniin. Paperin ja sulfaattiselluloosan vienti oli suurempi kuin minään aikaisempina vuosina, mutta muiden tuotteiden vienti jäi melkoisesti vuoden 1937 huippujen alapuolelle. Puunjalosteiden hinnat olivat etenkin epätyytyttävät ja niin alhaiset, että niistä saatu kokonaishinta oli vain 3,364.1 milj. markkaa, kun vuonna 1938 pienemmästä vientimäärästä oli saatu 3,457.8 miljoonaa.

Maataloustuotteiden vienti pysyi tammi—elokuun aikana suunnilleen samalla tasolla kuin edellisenä vuonna. Mutta viennin sitten pienentyessä, kun varsinkin voi varattiin kotimaista kulutusta varten, vietyt määrät jäivät edellisen vuoden vastaavia lukuja pienemmiksi. Siten voin vienti väheni 17,129 tonnista 14,006 tonniin eli 18 %, juuston vienti 6,771 tonnista 5,821 tonniin eli 14 % ja munien vienti 7,880 tonnista 6,961 tonniin eli 12 %. Eläimistä saatujen ruokatavarain vienti oli arvoltaan 608.0 milj. markkaa eli 90.7 miljoonaa pienempi kuin vuonna 1938.

Kotimaankauppa.

Kotimaankauppa oli alkuvuodesta vähäisempää kuin vuonna 1938, mutta keväällä ja kesällä se vilkastui, niin että tammi—

elokuun myynti oli edellisen vuoden vastaavaa myyntiä suurempi. Tietoja antaneiden tukkuliikkeiden myynti oli mainittuna aikana 3,247.4 milj. markkaa eli 2.7 % suurempi kuin edellisenä vuonna. Syyskuussa syntyi eräillä paikkakunnilla ostopaniikkia, minkä johdosta myynti oli vilkkaampaa kuin minään aikaisempina kuukautena, mainituissa tukkuliikkeissä 595.9 milj. markkaa eli 25.3 % edellisen vuoden vastaavaa myyntiä suurempi. Loka—joulukuussa kotimaankauppa tuntuvasti laimeni painuen alemmalle tasolle kuin lähinnä edellisenä vuonna. Tästä huolimatta vuoden kokonaismyynti, 4,905.1 milj. markkaa, oli hiukan suurempi kuin vuoden 1938 vastaava myynti, joka oli 4,874.8 miljoonaa.

Liikenne.

Niinkuin ulkomaankauppa niin myös laivaliikenne tammi—elokuussa oli vähän vilkkaampaa kuin edellisenä vuonna. Täältä lähteneiden ja tänne saapuneiden laivojen tonnimäärä oli tänä aikana melkein 4 % suurempi kuin vastaavina kuukausina 1938. Syys-, loka- ja marraskuussa laivaliikenne tuntuvasti väheni ja joulukuussa laivayhteys ulkomaisten kanssa oli supistunut vähiin. Koko kertomusvuoden aikana maahan saapuneiden ja maasta lähteneiden kauppalaivojen tonnimäärä oli siten noin 15 % pienempi kuin vuonna 1938.

Rautatieliikenne oli jo alkuvuodesta pienempi kuin vuonna 1938. Kun tavarankuljetus syksyllä edelleen supistui, oli kuljetettu tavaramäärä, runsaista sotilaskuljetuksista huolimatta, kaikkiaan 8 % pienempi kuin edellisenä vuonna ja lähes 20 % pienempi kuin vuonna 1937.

Matkailuliikenne ei kertomusvuonna ollut yhtä vilkasta kuin lähinnä edellisenä, mihin todennäköisesti vaikutti koko vuoden vallinnut kansainvälinen poliittinen jännitys. Siten saapui maahamme 81,500 ulkomaalaista, kun vastaava luku vuonna 1938 oli

94,000. Sen sijaan ulkomaille matkustavien suomalaisten luku oli vähän lisääntynyt; se oli näet 50,000 vastaten 46,700 edellisenä vuonna.

Raha- ja pääomamarkkinat.

Suomen rahamarkkinat olivat vuoden 1939 alkupuolella rauhalliset ja keveät. Säästöpääomien muodostuminen oli kuitenkin melkoista heikompi kuin lähinnä edellisinä vuosina. Siten liikepankkien kokonaisluotonotto vuoden vaihteesta elokuun loppuun mennessä lisääntyi vain 282.8 milj. markkaa, kun vastaava lisäys oli ollut 1,154.3 miljoonaa vuonna 1938 ja 1,180.6 miljoonaa vuonna 1937. Säästöpankkien ja erilaisten kassojen yhteenlaskettu ottolainaus lisääntyi, osaksi ennakkotietojen mukaan, mainittuna aikana 478.1 milj. markkaa vastaten 920.0 ja 931.6 miljoonaa lähinnä edellisinä vuosina. Luotonkysyntä pääomamarkkinoilla oli vilkasta, varsinkin kaupunkien rakennustoimintaan, mutta rahamarkkinoilla vähäisempi kuin lähinnä edellisinä vuosina. Liikepankkien luotonanto lisääntyi tammi—elokuussa 333.2 milj. markkaa vastaten 624.9 ja 893.9 miljoonaa vuosina 1938 ja 1937. Niiden luotonannon ja luotonoton välinen suhde pysyi siten yhtä edullisena kuin edellisinä vuosina, ja kassavarat olivat runsaat.

Elokuussa ilmeni jo rahamarkkinain heikkenemisen merkkejä. Nämä johtuivat osaksi tavallisista kausisyistä, osaksi kansainvälisen poliittisen jännityksen täälläkin aiheuttamasta rauhattomuudesta. Varsinainen käänne tapahtui suursodan sytyessä. Suomen joutuminen ensin poliittisen keskustelun kohteeksi ja sitten hyökkäyksen uhriksi oli omansa lisäämään myös rahamarkkinain tilan kiristymistä. Muistaen maailmansodan aikaista kehitystä lukuisat tallettajat kiiruhtivat nostamaan talletuksiaan, osaksi yleisen rauhattomuuden takia, osaksi tavaravarastojen hankkimista

varten ja rahapääoman muuttamiseksi realipääomaksi. Liikeyrityksille tuli kiire hankkia varoja tavaravarastojen täydentämiseen ja ulkomaisten velkojen suorittamiseen. Erikoisen suuria olivat nostot lokaan toisella viikolla, kun miehet lähtiesään reserviharjoituksiin tarvitsivat kassavaroja perheitään ja itseään varten ja kun alettiin evakuoida vanhuksia, sairaita ja lapsia vaarallisiksi katsotuilta paikkakunnilta. Yhä suurempien miesjoukkojen kutsuminen puolustustehtäviin ja evakuoinnin laajeneminen olivat sitten omansa lisäämään käteisvarojen tarvetta. Vaikka nosto-oikeutta rajoitettiin, jatkui talletusvarojen virtaamista luottolaitoksista. Siten liikepankkien talletustilien määrä syys—joulukuun kuluessa väheni 856.9 milj. markkaa eli 11.0 %. Todellisuudessa oli nostojen enemmisyys panoihin verrattuna vielä suurempi, mutta vuoden päättyessä lisättiin puolenvuoden korot tileille. Kaikkiaan ottojen enemmisyys oli noin 990 milj. markkaa. Säästöpankkien ja -kassojen ottolainaus väheni samaan aikaan 544.7 milj. markkaa eli 5.0 %, mutta nostojen enemmisyys panoihin verrattuna oli huomattavasti suurempi. Osa talletustileiltä nostetuista varoista maksettiin marras—jouluukuussa liikepankkien shekkitileille, joilta ne oli vapaammin nostettavissa. Kauppavarastojen kuluminen, kun uusia ei juuri ollut saatavissa, merkitsi pääomien vapautumista, ja näillä varoilla osaksi lyhennettiin velkoja, osaksi niitäkin maksettiin shekkitileille. Tästä huolimatta sekä liikepankkien että lukuisien muiden luottolaitosten asema kävi hyvin kireäksi, niin että niiden oli pakko turvautua Suomen Pankin apuun. Syyskuussa rediskontattiin vekseleitä Suomen Pankkiin ensimmäisen kerran sitten vuoden 1933, mutta rediskonttausten määrä oli vielä pieni, 31.6 milj. markkaa. Lokakuussa kasvoivat rediskonttauokset, ja sen lisäksi keskuspankki myönsi erinäisille luottolaitoksille muunkinlaisia luottoja; vuoden viimei-

senä päivänä keskuspankin luottolaitoksille myöntämien luottojen kokonaismäärä, josta osa oli merkitty suoraan diskontattujen vekselien tilille, kohosi 820.0 milj. markkaan. Tästä huolimatta liikepankkien kassat nopeasti supistuivat saavuttaen alimman määränsä, 566.1 milj. markkaa, marraskuun päättyessä. Vuoden viimeisenä päivänä ne jälleen kohosivat 809.2 milj. markkaan, mutta silloinkin ne olivat huomattavasti pienemmät kuin vuotta aikaisemmin, jolloin vastaava luku oli ollut 1,234.4 milj. markkaa.

Liikepankkien yleisöltä saamien talletusten määrä oli kertomusvuoden päättyessä 6,940.3 milj. markkaa eli 608.7 milj. markkaa pienempi kuin sen alkaessa. Niiden kokonaisluotonotto oli melkein entisellään nousten vuoden päättyessä 10,765.7 milj. markkaan eli 10.9 miljoonaa suuremmaksi kuin vuotta aikaisemmin. Elleivät liikepankit olisi keskuspankilta ottaneet ylimääräistä luottoa, olisi kokonaisluotonottokin tuntuvasti supistunut. Samaan aikaan niiden luotonanto oli lisääntynyt 697.8 miljoonaa 9,909.9 milj. markkaan. Kun luotonotto vuoden alkaessa oli ollut 1,542.7 milj. markkaa luotonantoa suurempi, oli tämä erotus vuoden päättyessä vain 855.8 milj. markkaa, ja olisi ilman luotonottoa keskuspankilta ollut melkein olematon.

Liikepankkien suhde ulkomaihin pysyi koko kertomusvuoden melko edullisena. Niiden ulkomaiset nettosaatavat olivat näet vuoden 1938 viimeisenä päivänä 145.2 milj. markkaa, nousivat sitten saavuttaen vuoden korkeimman määrän, 412.6 milj. markkaa, heinäkuun lopussa, minkä jälkeen nettosaatavat jälleen vähenivät ja olivat joulukuun päättyessä 171.5 milj. markkaa. Kausivaihtelut olivat myös syksyllä normaaliset, ja nettosaatava pysytteli yleensä vähän suurempana kuin vuonna 1938. Toiselta puolen on todettava, että sekä saatavien että velkojen kokonaismäärät suursodan syyttymisen jälkeen nopeasti alenivat.

Suomen Pankin luotonannosta ja ulkomaisista saatavista puhutaan edempänä esityksen toisessa osastossa.

Kun suurteollisuuden laajentamistoiminta kertomusvuonna oli sangen vähäistä, oli emissio toiminta sen osalta hyvin hiljaista. Vain yksi teollisuusyritys otti uuden obligatiolainan, määrältään 29.25 milj. markkaa. Sen sijaan eräät kaupunkikunnat, luottolaitokset ja yhtiöt emittoivat obligatiolainoja, yhteensä noin 400 milj. markan nimellisarvosta, melkoiselta osalta vanhojen lainojen konvertointia varten. Valtion luotonantarve yleisistä budjettisyistä ja eräiden lainojen konverttausta varten sekä varsinkin maapuolustuksen rahoittamiseksi oli tavallista suurempi. Sen johdosta emittoitiin kolme uutta lainaa, mutta muiden kuin puolustuslainan emittointi sujui hitaasti. Sen lisäksi valtio vuoden 1939 alussa möi edelliselle vuodelle päivätyn Olympialainan obligatiot, 200 milj. markkaa. Kaikkiaan valtio näistä sai uutta pääomaa noin 832 milj. markkaa.

Osakkeiden emittointi oli suhteellisen vähäistä painuen vuoden viimeisenä neljänneksenä aivan pieneksi. Vanhojen osakeyhtiöiden pääomankorotusten nimellisarvo oli 295 milj. markkaa eli pienempi kuin moneen vuoteen. Uusia osakeyhtiöitä perustettiin melkein saman verran kuin vuonna 1938. Niiden osakepääomien nimellisarvo oli 176 milj. markkaa.

Arvopaperipörssi oli vuoden alkupuolella hiukan vilkkaampi kuin vuonna 1938 saavuttamatta kuitenkaan läheskään vuoden 1937 huipputasoa. Pörssivaihto oli tammi—elokuussa yhteensä 172.4 milj. markkaa eli 16 % suurempi kuin edellisinä vuosina. Osakkeiden arvoa osoittava Unitaksen indeksi kohosi 129 pisteestä joulukuussa 1938 137 pisteeseen kesäkuussa. Syyskuussa ilmeni jonkin verran ostokiihkoa osakekursien silti nousematta. Päinvastoin varsinkin pankkiosakkeet heikkenivät. Lokakuun 10 päivänä arvopaperipörssi suljettiin.

Marraskuun 22 päivänä katsottiin olosuhteiden rauhoittuneen niin paljon, että pörssi jälleen saattoi aloittaa toimintansa, mutta saman kuun 30 päivän pommituksen johdosta sen ovet jälleen suljettiin koko siksi ajaksi, jonka sotamme kesti. Koko vuoden vaihto oli 245.3 milj. markkaa vastaten 221.8 miljoonaa vuonna 1938 mutta 587.8 miljoonan huippua vuonna 1937.

Vekseliprotestien luku ja arvo oli tammi—elokuun aikana jonkin verran suurempi kuin kolmena lähinnä edellisenä vuonna mutta mitätön verrattuna viime kriisin vastaaviin lukuihin. Protestattujen vekselien luku oli 2,271 vastaten 1,549 ja 1,341 lähinnä edellisinä vuosina, kun taas vastaavat arvot olivat 9.8, 5.9 ja 4.3 milj. markkaa. Niinikään pantiin vireille vähän useampia vararikkoja kuin edellisinä vuosina, nimittäin 437 vastaten 314 ja 364 vuosina 1938 ja 1937.

Korkokanta.

Korkokanta pysyi kertomusvuonna entisellä tasollaan. Suomen Pankin alin diskonttokorko oli koko vuoden ajan muuttumattomasti 4 %. Liikepankkien soveltamat korot olivat niinikään suurin piirtein samat kuin edellisenä vuonna. Niiden luotonannon keskikorko oli 5.88 % vastaten 5.85 % vuonna 1938 ja 5.98 % vuonna 1937. Luotonoton keskikorko oli 2.88 % oltuaan 2.99 ja 3.02 % lähinnä edellisinä vuosina. Aleneminen johtui siitä, että halpakorkoinen shekkitali vuoden lopussa oli tavallista runsaampi. Kuitenkin oli huomattavissa varsinkin pääomakoron kiintemistä. Niinpä obligatiokurssit alenivat pitkin vuotta, eikä uusia lainoja voitu emittoida yhtä edullisin ehdoin kuin vuonna 1938.

Maksutase ja pääomaliike.

Kaikista maksutaseen muodostumiseen vaikuttaneista seikoista ei vielä ole saata-

vissa tietoja, mutta eräänlaisen ennakoarvion siitä voi kuitenkin tehdä. Vuonna 1938 maksutaseen tulot olivat 410 milj. markkaa sen menoja suuremmat siitä huolimatta, että kauppataase päättyi 209 milj. markan tuontienemmyyteen. Kun viennin arvo viime vuonna oli noin 130 milj. markkaa tuontia suurempi, oli kauppataase siis tasaluvuin 340 miljoonaa edullisempi kuin edellisenä vuonna. Vaikkapa edellyttäisikin, että eräät maksutaseen tulot, sellaiset kuin kauppalaivaston rahtitulot ja matkailutulot, olivat pienentyneet enemmän kuin menopuolen erät, ei tulojen vähennys saata olla niin suuri, että se vastaisi edullisemmän kauppataaseen aiheuttamaa tulonlisäystä. Näin ollen voi pitää varmana, että Suomen maksutase viime vuonna, niinkuin kaikkina vuosina vuodesta 1930 alkaen, oli aktiivinen ja että tulojen enemmisyys oli suurempi kuin vuonna 1938.

Ulkomaisesta pääomaliikkeestä ei vielä ole käytettävissä tyhjentyviä tietoja. Se voidaan mainita, että valtio otti kaksi ulkomaisista lainaa. Toinen oli määrältään 30 milj. Ruotsin kruunua, kolmeksi vuodeksi, ja suoritetaan siitä korkoa 2 1/2 %, toinen oli määrältään 40 milj. Ruotsin kruunua, viideksi vuodeksi, ja korko oli 5 %. Edelleen Turun kaupunki otti 8.6 milj. Ruotsin kruunun lainan puntalainansa maksamiseen, ja Suomen Höyrylaiva Oy. 3.5 milj. kruunun 4 %:sen lainan, molemmat 20 vuoden maksuajalla. Kun ottaa huomioon, että osa näitä lainoja sijoitettiin kotimaahan, m. m. otti Suomen Pankki osalleen 10 milj. kruunua kummatakin valtion lainasta, voidaan laskea uutta luottoa ulkomailta saadun maahan noin 630 milj. markan arvosta. Toiselta puolen lunastettiin pääosa vielä ulkona ollutta Osuuskassojen Keskuslainarahasto Oy:n frangilainaa sekä suoritettiin muiden ulkomaisten lainojen tavalliset lyhennykset, joihin tarkoituksiin käytettiin arviolta lähes

400 milj. markkaa. Uutta pääomaa saatiin siten maahan noin 230 milj. markkaa.

Mitä maan lyhytaikaisiin ulkomaisiin velkoihin ja saataviin tulee, on tunnusomaista molempien huomattava supistuminen. Syynä olivat viimesykyiset valtiolliset tapahtumat ja niiden aiheuttama pelko, että vekselikurssit muuttuisivat tehden velansuorituksen myöhemmin kalliimaksi, sekä että sotatapahtumien johdosta ei saatavia myöhemmin saisi perityiksi. Samalla kun tämän takia nopeasti selvitetiin erilaisia kauppavelkoja ja -saatavia, oli seurauksena myös, että ulkomaankaupan siihenastinen maksujärjestelmä romahti ja yleisesti siirryttiin käteismaksuihin. Yhteistuloksena oli, että maan lyhytaikainen nettosaatava pieneni, toisin sanoen, että tässä muodossa tapahtui pääomasiirtoa pois maasta.

Hintataso.

Vuoden 1939 alkupuolella hintataso yleensä pysyi vakavana; vain eräillä ta-
hoilla oli huomattavissa hintojen vähäisiä nousuja. Kesällä tämä suunta vahvistui lähinnä suurvaltojen sotavarusteluiden aiheuttaman suuren tavarankysynnän johdosta. Elokuussa hintaindeksit siten olivat kohonneet vähän korkeammalle kuin edellisenä vuonna pysytellen kuitenkin melkoista alemmalla kuin vuoden 1937 suhdannehuipun aikana. Suomen tukkuhintaindeksi (1935 = 100) oli siten noussut 113 pisteestä joulukuussa 1938 117:ään elokuussa 1939. Vastaavana kuuksautena vuosina 1938 ja 1937 tukkuhintaindeksi oli ollut 111 ja 125 pistettä. Suomen tukkuhintaindeksin nousu johtui ennen kaikkea puutavaramarkkinoiden kiintemisestä. Puutavarojen ryhmäindeksi oli näet elokuussa 169 pistettä vastaten 134 ja 178 pistettä lähinnä edellisinä vuosina. Elinkustannuksiin nämä hintainnousut eivät vaikuttaneet; elinkustannusten kokonais-

indeksi oli elokuussa 109 pistettä samaten kuin edellisessä tammikuussakin.

Syksyn tapahtumat vaikuttivat sangen tuntuvasti hintoihin. Ennen kaikkea alkoivat tuontitavaroiden hinnat nousta luonnollisena seurauksena kuljetuskustannusten kallistumisesta: rahat ja vakuutusmaksut kohosivat tavattomasti, minkä ohella myös kuljetusmatkat pitenivät ja kuljetukset muutenkin vaikeutuivat. Kun täällä sen lisäksi oli pakko ryhtyä tuonnin rajoittamiseen, alkoi syntyä pelkoa erinäisten tavaroiden puutteesta, mikä oli omansa lisäämään niiden kysyntää ja nostamaan niiden hintoja siitä huolimatta, että valtiovalta ryhtyi toimenpiteisiin hintojen yleisen kohoamisen estämiseksi.

Näin syntynyt hintainnousu tuli selvimmän näkyviin tuontitavaroiden hintaindeksissä, joka joulukuussa oli noussut 166 pisteeseen oltuaan edellisen vuoden joulukuussa samaten kuin vielä elokuussa 110 pistettä. Nousu oli siten 50.9 %. Myös eräiden vientitavaroiden hinnat kohosivat, mutta kun vienti osaksi oli pysähdyksissä, ei vientitavaroiden hintaindeksiin kannata panna huomiota. Tuontitavarain hintainnousu vaikutti myös kotimaisten tuotteiden hintoihin, varsinkin niihin, joiden valmistukseen käytettiin ulkomaisia raaka-aineita tai joiden kanssa kilpaili samanlaisia ulkomaisia tuotteita. Kotimaisten tuotteiden tukkuhintaindeksi kohosi siten elokuusta joulukuuhun 8.9 % eli 134 pisteeseen. Sekä maataloustuotteiden että teollisuustuotteiden hinnat kohosivat, kun sitä vastoin metsätuotteiden hinnat aluksi alenivat tuntuvasti noustakseen jälleen marras—joulukuussa. Kotimaisessa tukkukaupassa käyvien tavaroiden kokonaisindeksi kohosi näistä syistä 17.1 % ja oli joulukuussa 137 pistettä vastaten 113 pistettä joulukuussa 1938.

Tukkuhintojen kohoaminen oli siksi voimakas, että se vaikutti myös vähittäishintoihin, mutta näiden nousu oli edellistä

tuntuvasti pienempi. Suomen elinkustannusindeksi kohosi joulukuussa 117 pisteeseen, joten nousu elokuusta oli 7.3 %. Elin-tarvikkeiden hinnat kohosivat hiukan enemmän eli 10.0 %.

Eri tavaroiden hintainnonsu oli hyvinkin erilainen. Tästä syystä ja kun eräiden tavaroiden saanti jo vuoden loppupuolella vaikeutui tai kokonaankin ehtyi, tapahtui kulutuksessa melkoisia muutoksia. Varsin-

kin ilmeni siirtymistä ulkomaisten tavarain kulutuksesta kotimaisten tuotteiden käyttöön. Kun hintaindeksit on laskettu edellyttäen kulutus muuttumattomaksi, ei mainitun siirtymisen vaikutus tule näkyviin indekseistä. Siten todellisten elinkustannusten nousu epäilemättä oli jonkin verran pienempi kuin elinkustannusindeksin osoittama.

Suomen Pankin toiminta.

Rahan arvo ja ulkomaiset suhteet.

Suomen Pankki noudatti kertomusvuoden alkupuolella, niinkuin se oli tehnyt vuodesta 1933 alkaen, sitä periaatetta, että punnan kurssi pidettiin muuttumattomana ja että muut valuutat noteerattiin niiden ja punnan välisen suhteen pohjalla. Elokuussa kansainvälisen tilanteen yhä ankarampi jännittyminen aiheutti rauhattomuutta valuuttamarkkinoilla ilmeten erikoisesti punnan arvon heikkenemisenä eräisiin muihin valuuttoihin nähden. Koska punnan jatkuva seuraaminen olisi johtanut myös Suomen hintatason heilahteluihin ja koska mahdollisuudet käyttää puntaa vaihtovalineenä muita ulkomaisia valuuttoja hankittaessa olivat suuresti supistuneet, Suomen Pankki, neuvoteltuaan asiasta ja sovittuaan pääpiirteittäin yhteisestä menetelmästä muiden pohjoismaiden keskuspankkien kanssa, luopui pitämästä markkaa sidottuna puntaan. Kun ei niissä oloissa saattanut ajatella kullan arvon pitämistä valuuttanoteerausten perustana, katsottiin tarkoituksenmukaiseksi suuntautua dollariin, joka oli vakavimpia valuuttoja, kuitenkin ehdottomasti sitomatta markan noteerausta siihenkään. Seurauksena tästä oli, että punnan kurssi, sen jälkeen kun valuuttanoteeraukset elokuun 25 ja 26 päivinä olivat olleet nimellisiä, mainitun kuun 28 päivänä alennettiin mk:aan 210:—. Saman kuun viimeisenä päivänä punnan kurssi oli vähän korkeampi eli mk 217:—. Samanaikaisesti dollarin kurssi,

joka elokuun 24 päivänä oli mk 48:60, nostettiin mk:aan 49:20.

Suursodan puhkeamisen johdosta ei syyskuun ensimmäisellä viikolla lainkaan noteerattu ulkomaan valuuttoja. Kun Suomen Pankki mainitun kuun 9 päivänä jälleen noteerasi ulkomaisia valuuttoja, oli dollarin kurssi noussut mk:aan 49:35. Tässä arvossa pidettiin dollarin kurssi kiinteästi kertomusvuoden loppuun saakka. Punnan kurssi sen sijaan laski vähän, syyskuun 9 päivänä mk:aan 202:50, painui saman kuun 18 päivänä mk:aan 184:— noustak-sensa sitten ennen kuukauden loppua uudestaan. Joulukuun viimeisenä päivänä se oli mk 197:—.

Punnan kriisi vaikutti osaltaan monien muidenkin maiden valuuttoihin. Kun ne eri tavalla suhtautuivat punnan arvon heikentymiseen, muuttuivat myös niiden noteeraukset meillä eri tavalla. Ainoa valuutta, jonka noteeraus markoissa pysyi täysin muuttumattomana, oli Ruotsin kruunu, joka jatkuvasti noteerattiin mk:aan 1,171:—. Sen sijaan Norjan kruunun noteeraus aleni mk:sta 1,141:— mk:aan 1,127:— ja Tanskan kruunun vastaavasti mk:sta 1,014:— mk:aan 954:— sekä Ranskan frangi mk:sta 129:75 mk:aan 116:50 ja vuoden loppuun mennessä mk:aan 113:50. Toiselta puolen niiden maiden valuutat, jotka kiinteästi seurasivat dollaria, kohosivat arvossa markoissa lukien, mm. Hollannin floriini mk:sta 2,610:— mk:aan 2,650:— vuoden viimei-